

Ocena krytyczna rozprawy doktorskiej
mgr Doroty Prędkiewicz
Spoleczny i komunikacyjny wymiar imitacji u noworodków a perspektywa zaburzeń ze
spektrum autyzmu
pisanej pod kierunkiem prof. zw. dr hab. Marzenny Zaorskiej, UWM w Olsztynie
Wrocław 2021, ss. 312

1. Ocena zgodności opracowania z tematem oraz ocena struktury

Trafnie wybrany tytuł pracy wyznacza niezwykle ważny i aktualny kierunek tematyczny podejmowanych przez Doktorantkę zagadnień. Praca mieści się w obszarze badań nad problematyką autyzmu i uzupełnia dotychczasową wiedzę o informacje na temat znaczenia wczesnej imitacji u noworodków dla rozwoju społecznego i komunikacji dzieci zagrożonych zaburzeniami ze spektrum autyzmu. Ponadto, podjęte badanie w tym projekcie przynosi dodatkowe dane użyteczne dla diagnostyki wczesnego wykrywania autyzmu u małych dzieci z grupy ryzyka oraz stanowi odniesienie dla wczesnej interwencji i wczesnego wspomaganie rozwoju dzieci zagrożonych w rozwoju i zachowaniu. Wczesne wykrycie zaburzeń pozwala bowiem ukazać specyfikę rozwoju poznawczego, społecznego i komunikacji w populacji małych dzieci z autyzmem.

Rozprawa posiada układ typowy dla prac o charakterze empirycznym. Zawiera zrównoważoną, merytorycznie uzasadnioną i uporządkowaną strukturę części, rozdziałów i podrozdziałów, odzwierciedloną poprzez wielość i sposób ich konstrukcji. Przyjęta kolejność została podporządkowana istotnie i logicznie przedmiotowi opisywanych w pracy zagadnień, jest więc uzasadniona merytorycznie i metodologicznie. Jest to przemyślana, komplementarna, zamknięta całość, w pełni ukazująca poprawność warsztatową i merytoryczną pracy.

Poza wprowadzeniem, bibliografią, wykazem skrótów, spisem tabel, rycin i rysunków, abstraktu, aneksu (w formie załączników), praca zawiera dziewięć zasadniczych części (rozdziałów), w tym: obszernie opracowany rozdział prezentujący założenia teoretyczne (rozdziały I-III), rozdział metodologiczny (rozdział IV), rozdział prezentacji uzyskanych wyników badań (rozdziały V-VIII) oraz rekomendację dla praktyki pedagogiczno-terapeutycznej (rozdział IX). Nie mniej ważne w strukturze pracy pozostaje zakończenie.

Zaproponowana struktura pracy wydaje się logiczna i nie budzi żadnych zastrzeżeń. Jest to struktura, którą można określić jako klasyczną, gdyż zawiera część teoretyczną, metodologiczną i empiryczną. Praca z formalnego punktu widzenia napisana została wyjątkowo starannie, bardzo dobrze rozplanowana graficznie. Poszczególne części pracy są przejrzyste i klarowne. Z całym przekonaniem można stwierdzić, że Doktorantka dowiodła swoich umiejętności pisania tekstu naukowego.

2. Ocena merytorycznej strony rozprawy

Oceniając merytoryczną stronę rozprawy doktorskiej zatrzymano się kolejno na ocenie celu pracy, ocenie przyjętej metody, a także umiejętności jej zastosowania przez Autorkę w treści monografii.

Cel pracy

Podjęte przez Doktorantkę badania miały na celu ustalenie czy brak umiejętności wczesnej imitacji u noworodków wskazuje na zagrożenie wystąpienia u nich zaburzeń ze spektrum autyzmu. Analogicznie postawiono w projekcie badawczym tezę: że brak imitacji w okresie noworodkowym jest pierwszym, znaczącym wskaźnikiem do identyfikacji noworodków zagrożonych nieprawidłowym rozwojem, szczególnie w kierunku zaburzeń ze spektrum autyzmu.

Tak zarysowany cel jest ważny zarówno z punktu widzenia psychologii rozwojowej, pedagogiki małego dziecka oraz pedagogiki specjalnej w obszarze problematyki zaburzeń ze spektrum autyzmu, jak i z punktu widzenia projektowania oddziaływań terapeutycznych w ramach wczesnej interwencji i wspomagania rozwoju małych dzieci, szczególnie zagrożonych nieprawidłowym rozwojem, w tym przypadku dzieci z grupy ryzyka zaburzeń ze spektrum autyzmu.

Sama Doktorantka dostrzega wagę podjętej problematyki z wielu powodów. Między innymi – widzi konieczność wykrywania zaburzeń ze spektrum autyzmu u dzieci na jak najwcześniejszym etapie ich nieprawidłowego rozwoju, z dużym naciskiem na czas rozpoczęcia wczesnego wspomagania rozwoju dzieci dotkniętych autyzmem oraz wybór jak najwłaściwszych metod terapeutycznych przy wysokim prognozowaniu efektów terapii. Znacząco w tym pierwszym etapie stawia na udział rodziców/bliskich opiekunów we wczesnych oddziaływaniach stymulujących rozwój małych dzieci, szczególnie w przypadku dzieci urodzonych przedwcześnie, czy też obciążonych czynnikami zagrażającymi ich zdrowiu i rozwój w okresie prenatalnym lub okołoporodowym.

Metoda pracy

Autorka jasno precyzuje metodę rozprawy. Chodzi o badanie, którego celem jest poznanie przebiegu rozwoju dzieci do 36 miesiąca życia, u których nie zdiagnozowano umiejętności wczesnej imitacji wskazującej na zagrożenie wystąpienia zaburzeń ze spektrum autyzmu oraz o poznanie relacji pomiędzy brakiem wczesnej imitacji noworodków, a występowaniem u dzieci zaburzeń ze spektrum autyzmu.

Przedstawiając metodę we wprowadzeniu do swojej pracy, Autorka omawia także sposób oraz etapy jej stosowania. Jest to ze wszech miar słuszne, gdyż pozwala czytelnikowi zapoznać się w pierwszej odsłonie teoretycznie z metodą projektu badawczego, by później jej zastosowanie odnaleźć w następnych rozdziałach pracy.

c. Zastosowanie metody w treści pracy

Metody stosowane są przez Autorkę w sposób konsekwentny i poprawny. Recenzowaną dysertację rozpoczyna wartościowe i rzetelnie napisane wprowadzenie w problematykę pracy.

W I rozdziale, teoretycznym swojej pracy Autorka w sposób szczegółowy przeanalizowała poszczególne okresy rozwoju dziecka z uwzględnieniem charakterystyki rozwoju poznawczego, społecznego, motorycznego, emocjonalnego, jak też mowy i komunikacji w każdym z wyróżnionych okresów. Odwołała się przy tym opracowaniu do bogatej literatury psychologicznej, pedagogicznej, logopedycznej oraz medycznej. Ponadto, w tej części pracy dokładnie omówiła uwarunkowania i konsekwencje zaburzeń w rozwoju dziecka oraz podkreśliła znaczenie wczesnej interwencji i wczesnego wspomaganie rozwoju w okresie noworodkowym, niemowlęcym i poniemowlęcym w ograniczeniu czy niwelowaniu owych wczesnych zaburzeń. Oprócz dokładnej charakterystyki wyróżnionych okresów rozwojowych Autorka wskazała także na szczególne znaczenie związku pomiędzy sferą psychiczną i fizyczną w rozwoju dziecka, podkreślając tym samym wzajemne oddziaływanie tych sfer i ich znaczącą rolę w jego rozwoju psychomotorycznym. Na uwagę zasługuje także podkreślenie, iż wczesna interwencja i wspomaganie rozwoju dziecka, które jest realizowane przez interdyscyplinarny zespół specjalistów ma w każdym przypadku uwzględnić zróżnicowane potrzeby i możliwości rozwojowe dziecka oraz systemowo włączyć w ten proces oddziaływań jego rodziców/opiekunów.

W II rozdziale, teoretycznym swej pracy Autorka zobrazowała problematykę zaburzeń ze spektrum autyzmu. Na podstawie przeglądu bogatej literatury w sposób dogłębny i kompetentny dokonała prezentacji wybranych koncepcji autyzmu – psychologicznej,

psychoanalitycznej, genetycznej, biomedycznej oraz teorii umysłu, które to wyznaczają ścieżki dla wczesnego wykrywania autyzmu u małych dzieci. Za kluczową koncepcję autyzmu Autorka przyjęła koncepcję deficytów poznawczych w świetle teorii umysłu wskazując tym samym, że deficyty w jej rozwoju uniemożliwiają dziecku z zaburzeniami ze spektrum autyzmu odczytywanie przekonań, pragnień, intencji zachowań innych ludzi. Ma to swoje uzasadnienie dla podjętych przez Autorkę badań nad wczesną imitacją małych dzieci zagrożonych autyzmem. Tym bardziej, że zdolność naśladowania u niemowląt stanowi predyktor rozwoju teorii umysłu i jest nie tylko wskaźnikiem wiedzy społecznej, ale także mechanizmem rozwoju głębszych przeświadczeń o społecznym świecie innych ludzi. Ponadto, jak wiadomo zaburzenia teorii umysłu u osób ze spektrum autyzmu wiążą się z trudnościami w interakcjach społecznych oraz w komunikowaniu się głównie na poziomie intencjonalnym, co z kolei Autorka uczyniła przedmiotem głównych rozważań w swojej pracy.

W III rozdziale, także teoretycznym Autorka prezentuje koncepcję neuronów lustrzanych, pokazuje ich historię odkrycia oraz dokonuje przeglądu wybranych badań przeprowadzonych na podstawie koncepcji neuronów lustrzanych. Całość sadzona jest w szerszym kontekście psychologii poznawczej, neuronauki, a niekiedy innych obszarów psychologii. Autorka wskazuje na zachodzące korelacje między siecią neuronów lustrzanych a zdolnością dzieci do empatii, naśladowania oraz mentalizacji. Skupia się głównie na zjawisku wczesnej imitacji, będącej naturalnym mechanizmem, nieodłącznym elementem procesu rozwoju dziecka. Autorka powołuje się także na kluczowe badania w tej dziedzinie, które jasno dopatrują się przyczyn braku umiejętności naśladowania u dzieci z autyzmem w uszkodzeniach sieci neuronów lustrzanych, co w dużej mierze potwierdza koncepcję neurofizjologicznego podłoża autyzmu i pozwala wyjaśnić patomechanizm powstawania szeregu zaburzeń w rozwoju społecznym i komunikacji u osób z zaburzeniami ze spektrum autyzmu. Choć teoria neuronów lustrzanych jest jedną z czołowych teorii ostatnich lat, to Autorka pracy nie pozostała bierna wobec jej krytycznych odniesień. Na wyróżnienie zasługuje zatem bogata prezentacja wyników badań naukowych i ich krytyczna interpretacja nad złożonością działania procesów neuronów lustrzanych, a występowaniem zaburzeń ze spektrum autyzmu. W żadnym wypadku nie chodzi tutaj o negatywizm Autorki wobec zaprezentowanych teorii, lecz zdecydowanie o umiejętność dostrzeżenia problemów czy też sprzeczności, co w dużej mierze prowokuje ją do poszukiwania nowych odpowiedzi i lepszych wyjaśnień w obszarze podejmowanych badań nad problematyką wczesnej imitacji dzieci zagrożonych autyzmem.

Rozdział IV zawiera wszystkie niezbędne informacje dotyczące metodologicznych podstaw badań własnych. Autorka prezentuje uzasadnienie wyboru strategii badań ilościowo –

jakościowych oraz ich uwarunkowania. Uznaje, że zaproponowana strategia badań wskazanego problemu okaże się najbardziej zasadnym i skutecznym modelem planowanego postępowania badawczego. Kolejno w planowanym projekcie badawczym ustala przedmiot badań własnych, którym jest umiejętność wczesnej imitacji u noworodków oraz podmiot badań, czyli w tym przypadku wybór dzieci w wieku od narodzin do 36 miesiąca życia. Następnie konstruuje cele prowadzonych badań: teoretyczno-poznawcze i praktyczne oraz problemy badawcze: problem główny i sześć problemów szczegółowych, bez wskazania hipotez badawczych, co wydaje się zasadne z metodologicznego punktu widzenia. Dokonuje wyboru metod: sondaż diagnostyczny i studium indywidualnych przypadków oraz adekwatnych technik badawczych: próbkę eksperymentalną Meltzoffa, ustny wywiad ustrukturyzowany [opracowany dla potrzeb badań, przeprowadzony z rodzicami i specjalistami], analizę dokumentacji medycznej badanych dzieci oraz wywiad na podstawie „Karty diagnozy.10 etapów rozwoju dziecka od 4 do 36 miesiąca życia” autorstwa J. Cieszyńskiej i M. Korendo, dzięki któremu, zaplanowano przeprowadzenie badania rozwoju psychomotorycznego dzieci w 18 i 36 miesiącu życia [grupa Ex i Ek].

Dla potrzeb prowadzonych badań szczegółowo charakteryzuje grupę wybranych dzieci – 350 noworodków (176 dziewczynek i 174 chłopców), które objęto badaniami oraz kryteria ich doboru. Grupa ta była zróżnicowana ze względu na płeć, termin porodu (noworodki urodzone o czasie i przedwcześnie) oraz ze względu na występowanie lub nie, zjawiska imitacji. Ponadto, określa zmienne (niezależne) i ich wskaźniki, uwzględniając płeć badanych dzieci, ich wiek, wykształcenie rodziców, rodzaj związku, liczbę dzieci w rodzinie (rodzeństwo), miejsce zamieszkania rodziny oraz czynniki związane z ciążą wysokiego ryzyka, rodzajem porodu, wagą urodzeniową i oceną stanu noworodka na podstawie skali Apgar. W tej części pracy Autorka szczegółowo przedstawiła etapy badań własnych, teren i organizację badań. Planowany projekt badawczy otrzymał pozytywną rekomendację Uczelnianej Komisji ds. Etyki Badań Naukowych.

W rozdziałach V, VI i VII Autorka charakteryzuje specyfikę funkcjonowania noworodków nieimitujących – grupa kontrolna i imitujących – grupa eksperymentalna (pierwszy i drugi etap badań), w kolejnym kroku (trzecim etapie badań) opisuje dzieci w 18 miesiącu życia i następnie przechodzi do ostatniego etapu badań (czwartego etapu badań) i ukazuje charakterystykę dzieci w 36 miesiącu życia. Przedstawione opisy/charakterystyki badanych dzieci to wnikliwe analizy poszczególnych przypadków (opis noworodków nieimitujących i imitujących). Każdy etap prezentowanych badań zamyka krótkie podsumowanie. Tak zebrany materiał badawczy, posłużył do opracowania siatek rozwojowych dla czworga dzieci zagrożonych zaburzeniami ze spektrum autyzmu, w tym przypadku

(nieimitujących). Zabieg ten pozwala prześledzić szerzej rozwój tych dzieci w kilku sferach: sprawności motorycznej (motoryka duża), manualnej (motoryka mała), percepcji wzrokowej i słuchowej, mowy oraz komunikacji społecznej i emocji. Należy tutaj podkreślić, że dzięki temu badaniu odnotowano u tych dzieci z wieku 36 miesięcy życia szczególne opóźnienia w rozwoju mowy, mowa nie zawsze była wykorzystywana w celu komunikacji. Natomiast znaczne deficyty w sferze społecznej i rozwoju emocji były już zdiagnozowane u dzieci w 18 miesiącu życia i później kolejno w 36 miesiącu. Co w dużej mierze potwierdza rozwój niepokojących symptomów autyzmu w tej grupie badanych dzieci.

Rozdział IX to rekomendacje dla praktyki pedagogiczno – rehabilitacyjno – terapeutycznej, wczesnej interwencji i wspomagania rozwoju dzieci zagrożonych występowaniem zaburzeń ze spektrum autyzmu. Ta część pracy to obszerna, z dużą rozwagą opracowana, propozycja kompleksowych wskazań adresowanych do profesjonalistów i instytucji wspierających dziecko i jego rodziców/bliskich opiekunów oraz systemu pomocy rodzinie. Autorka podkreśla wielotorowość oddziaływań wobec dzieci zagrożonych autyzmem – między innymi w obszarze rozwoju komunikacji oraz interakcji społecznych podając dokładne wskazówki w tym zakresie do wczesnej terapii, rehabilitacji i interwencji.

Doceniając wszelkie walory merytoryczne tego wyjątkowo rzetelnego opracowania należy podkreślić kilka z nich:

(1) Część teoretyczna pracy oparta jest na reprezentatywnej i aktualnej literaturze dla przyjętego przedmiotu badań i świadczy o tym, że Autorka posiada umiejętność naukowego wglądu w przedmiot badań i analiz oraz syntetycznie przedstawia i analizuje treści zawarte w literaturze naukowej.

(2) Wszystkie rozdziały teoretyczne są spójne pod względem logicznym, prezentują wszelkie niezbędne informacje związane z omawianym zagadnieniem i są wartościowe w sensie kognitywnym. Treści w nich zawarte są wyczerpujące i wystarczające, jak na zamierzenie, które im przyświecało. Cytowane w pracy pozycje świadczą o bardzo dobrej orientacji Autorki w analizowanych zagadnieniach, dobrano je ze szczególną starannością, tworząc na ich podstawie przejrzysty opis teoretycznych podstaw badań własnych.

(3) Część założenia metodologiczne badań własnych zawiera charakterystykę wyboru strategii podjętych badań, prawidłowe i wyczerpujące określenie celów i przedmiotu badań, problemów badawczych, zmiennych, wskaźników, opis zastosowanych narzędzi badawczych oraz organizację badań własnych, dobór próby i charakterystykę badanych grup (eksperymentalnej i kontrolnej). Opis zaprezentowanej koncepcji metodologicznej jest opracowany zasadniczo do obranego celu podjętych badań. Zauważalna jest również

znajomość literatury metodologicznej, która ujawnia się trafnymi odwołaniami do wielu pozycji z tego zakresu.

(5) Całość analizy otrzymanych wyników badań charakteryzuje się logicznością i jest w pełni wyczerpująca. Doktorantka wykazała się dużą umiejętnością prawidłowej prezentacji i analizy zgromadzonych w toku badań własnych materiałów.

3. Ocena formalnej strony rozprawy

Oceniając formalną stronę rozprawy doktorskiej zatrzymano się na jej języku, a także nad sposobem i umiejętnością formułowania wniosków.

a. Język

Język pracy pod względem leksykalnym i stylistycznym należy uznać za poprawny. Przejrzystość i zrozumiałość stylu są dużym walorem pracy. Doktorantka operuje bogatym słownictwem psychologicznym, pedagogicznym. Używa języka naukowego, bardzo dobrze posługuje się pojęciami badawczymi i terminami z obszaru nauk społecznych, w tym terminami i pojęciami z zakresu pedagogiki specjalnej, psychologii rozwojowej, psychologii poznawczej, psychologii klinicznej, w tym psychopatologii rozwoju dziecka. Język pracy jest naukowy, czytelny.

b. Formułowanie wniosków

Wnioski są w rozprawie formułowane w sposób zrozumiały i kompetentny; są dobrze uargumentowane i uzasadnione w treści pracy. Odznaczają się logicznością wywołu. Wynikają bezpośrednio z przeprowadzonych badań. Na podkreślenie zasługuje rzetelność w prezentowaniu otrzymanych wyników badań własnych. Doktorantka wykazuje się dobrą umiejętnością interpretacji uzyskanych danych empirycznych. Potrafi dokonać logicznej syntezy badań własnych. Dokonana analiza zgromadzonego materiału empirycznego oraz ich pedagogiczna interpretacja świadczą o wysokich kompetencjach badawczych Doktorantki. Praca ma również dużą wartość implikacyjną dla praktyki pedagogicznej, co Autorka przedstawiła szczegółowo w swojej pracy.

4. Zapis bibliograficzny i przypisy

Zebrana bibliografia jest bardzo obszerna. Autorka dotarła do wielu pozycji w obszarze analizowanej problematyki. Cieszy również bardzo obfite korzystanie z literatury obcojęzycznej, zwłaszcza anglojęzycznej. Praca zawiera dużo przypisów, które wskazują na

umiejętne posługiwanie się literaturą naukową. Natomiast na stronach, gdzie przypisów brak, Autorka odznacza się doskonałym samodzielnym myśleniem i umiejętnością prowadzenia logicznie poprawnego wyводу. Redakcja przypisów jest jednolita, poprawna. Cała praca jest opracowana starannie, przejrzyste pod względem edytorskim.

5. Wnioski końcowe

Przedłożona do oceny rozprawa doktorska dowodzi, iż mgr Dorota Prędkiewicz jest badaczem o wysokich kompetencjach naukowo-badawczych. Bardzo dobre usytuowanie problematyki badawczej na gruncie teoretycznym, twórcza konceptualizacja własnej przestrzeni badawczej oraz osiągnięte efekty badawcze złożyły się na uzyskanie wiedzy poznawczo wartościowej. Temat zakreślony w tytule rozprawy omówiony został kompetentnie, w sposób nowatorski, wyczerpująco i szczegółowo. Autorka osiągnęła sugerowany przez tytuł pracy i we wstępie cel rozprawy. Na podkreślenie zasługuje obiektywizm i rzetelność w prezentowaniu otrzymanych wyników badań własnych.

Można zatem stwierdzić, że monografia Doktorantki jest w pełni samodzielna, poprawna zarówno pod względem teoretycznym, jak i metodologicznym. Stanowi poprawne rozwiązanie problemu badawczego oraz obejmuje przemyślane etapy prowadzenia badań własnych, a także analizę i interpretację otrzymanych danych.

Na docenienie zasługuje wysoka umiejętność dokonywania analiz badawczych oraz ich pedagogicznych konstatacji, a także odniesienie uzyskanych wyników do literatury przedmiotu. Ponadto dysertacja potwierdza ogólną wiedzę Doktorantki w zakresie nauk społecznych, dyscyplinie pedagogika oraz daje świadectwo jej umiejętności samodzielnego prowadzenia badań naukowych.

Dokonując całościowej analizy oceny recenzowanej pracy stwierdzam, że jest to bardzo dobrze napisana rozprawa naukowa. Stanowi wartościowe i oryginalne przedstawienie podjętego tematu badawczego oraz ma ogromne znaczenie dla praktyki pedagogicznej, wczesnej interwencji i rehabilitacji dzieci zagrożonych zaburzeniami ze spektrum autyzmu. Oceniłam ją bardzo wysoko.

W konkluzji, odnosząc się do przedłożonej mi do oceny rozprawy doktorskiej mgr Doroty Prędkiewicz *Spoleczny i komunikacyjny wymiar imitacji u noworodków a perspektywa zaburzeń ze spektrum autyzmu*, przygotowanej pod kierunkiem prof. zw. dr hab. Marzenny Zaorskiej, do teoretycznych, metodologicznych i empirycznych aspektów tejże rozprawy, stwierdzam, iż zostały spełnione wszystkie wymogi określone uznaję, że spełniono warunki określone w art. 187 ust. 1 i 2 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i

nauce (Dz.U.2021.478 t.j. ze zm.), wnoszę tym samym o przyjęcie rozprawy doktorskiej i dopuszczenie mgr Doroty Prędkiewicz do dalszych etapów postępowania przewodu doktorskiego o nadanie stopnia naukowego doktora w dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie pedagogika.

dr hab. Barbara Winczura

Handwritten signature of Barbara Winczura in blue ink.